

ČTVRTSTOLETÍ ZÁKONA O PŘERUŠENÍ TĚHOTENSTVÍ

Jacek Salij

Autor, polský dominikán a publicista, jde ve svých bystrých úvahách vždy na kloub věci a nezavírá oči před skutečností a problémy. V úvodu k následující stati připomíná propagandu, kterou kdysi v Polsku vedl hlavně pokrokový publicista Boy v zájmu prosazení interrupčního zákona, a také chyby, kterých se dopouštěli jeho oponenti: 1. na demagogii odpovídali rovněž demagogii, „obvykle málo inteligentní“, 2. převzali Boyovu tezi, že absolutní úcta k lidskému životu vyplývá především z náboženských předpokladů, 3. zanedbali nejpůsobivější protiargument, totiž praktickou péči o nastávající matky v tísni.

Nikdy nezapomenu na rozhovor, který jsem měl před několika lety s jedním starým mužem, který ještě před válkou poslal manželku na potrat. Nepokoušel se omlouvat, protože už chápal velikost toho hříchu, ale plakal jen při vzpomínce na bídu, v jaké se tehdy ocitli. To je jedna z těch situací, kdy – ačkoli stojím na půdě absolutní úcty k mravní zásadě – nemám nejmenší chuť zatratit toho, kdo tu zásadu porušil. Dám příklad, aby to bylo lépe srozumitelné. Nepochybují ani v nejmenším o tom, že ten, kdo umírá hladu, nemá právo ukrást kousek chleba, který má jiný umírající hladu, ale zároveň bych si netroufal zatratit nešťastníka, který se toho hříchu dopustil. Je samozřejmé, že bych si ho netroufal ani omlouvat. Soud přenechám Bohu. Mně náleží zadržet od hříchu i ty, kteří jsou k němu nějak přinuceni. (–)

Dnešní důvody ke znepokojení

Pozorujme tedy nejdříve problematiku umělých potratů z pozic *morálky*. Mnoho žen, které se zbavují plodu, prožívá to jenom jako „přerušení těhotenství“ tzn. jako přerušení stavu, ve kterém se ocitly, a vůbec neuvažují o tom, že přece „přerušení těhotenství“ záleží ve zničení lidského organismu, který začíná svou existenci a je bezpochyby rozdílný od organismu matky. V některých kruzích výkon potratu není do té míry žádným morálním problémem, že se bez ostychu hovoří na téma „jít na zákrok“ dokonce s náhodnými známými. Jsou studentky, které už dokonce neuvažují nad tím, zda „přerušit nebo nepřerušit“ těhotenství, ale ptají se jenom na to, kde se to lépe dělá. Stále víc zapouští kořený přesvědčení, že rozhodnutí o narození už počatého dítěte záleží jen na ženě, jako kdyby fakt, že tu jde přece už o existující bytost, patřící ke druhu „homo sapiens“ neměl žádný význam.

Neklidem naplňuje člověka také celá řada situací, o kterých dost všeobecně *rozšířené mínění* tvrdí, že se musí udělat potrat, protože „není jiné východisko“. Podařilo se mi kdysi vyslechnout přiznání rodičů nezletilé k tomu, „že jsme to nepostřehli včas a potom už bylo na přerušení těhotenství pozdě.“ Nebo třeba taková úplně surrealistická situace: Žena, která si velmi přeje dítě, jde na potrat, protože v prvním měsíci, kdy ještě nevěděla, že je těhotná, se několikrát setkala se sestrou, která měla zarděnky. Nenašel se nikdo, kdo by jí vysvětlil, že 1) tu jde o lidský život, 2) ona přece sama neonemocněla těmi prokletými zarděnkami, 3) v prvním měsíci viry zarděnek nemohly napadnout ani sluch, ani zrak, protože základy uší a očí se tvoří

teprve ve třetím měsíci, 4) virová choroba matky nedeterminuje invaliditu dítěte, (stejně jako většina dětí, jejichž matky v době těhotenství užívaly thamidolin se přesto narodila zdravá). Podstatný je tu zřetelně první důvod, ale tři ostatní důvody jsou přece dostačující pro to, aby očekávání dítěte nebylo zkaleno neklidem.

Negativní změny ve vztahu společnosti k lidskému životu před narozením nastaly do značné míry – to je třeba zdůraznit – pod vlivem zákona, který povoluje umělé potraty. Zákon, ať chceme nebo nechceme, do značné míry usměrňuje morální názory. Zde se zákon, o kterém mluvím, určitě přičinil o to, že značná část naší společnosti v sobě živí přesvědčení, podle něhož zabití nenarozené lidské bytosti jako by nemělo nic společného s morálkou.

A co víc, v naší společnosti se objevuje doposud nevídaná *agresivita* vůči každému dítěti, které přichází v situaci aby se tak řeklo nebanální, a tedy proti dítěti ženy nemocné, příliš staré, příliš mladé, materiálně nestabilizované, té, která má více dětí apod. Každý, kdo se trochu víc zajímá o ten problém, dobře ví, jakých znepokojujících rozměrů dosáhla úplně bezdůvodná intolerance. Je v ní mnoho snahy a sebeospravedlnění: nátlak na ženu, aby šla na potrat, pochází často od těch, kteří odmítli už existující rodičovství a nyní hledají stále nové důvody pro to, že to bylo rozhodnutí mravně dovolené.

Za druhé, v průběhu posledního čtvrtstoletí se uskutečnily hluboké změny v prostředí gynekologů. Už 25 let propagují různí publicisté *mýtus gynekologa*, který dělá všechno, aby zachránil už počatý lidský život, a ustupuje teprve pod nátlakem tak zvané skutečnosti. Smysl tohoto mýtu je zjevný. Nejde v něm tolik o ochranu dobrého jména lékaře, jako o vytvoření pseudonáboženského ovzduší kolem zákona. Lékař je v tom mýtu ne tolik lékařem, jako spíš vládním úředníkem (ocitá se tedy v oblasti sacrum) a nemůže být poskvrněn ani nejmenším kazem, nejmenším zneužitím zákona. Ovšem, ke zneužití dochází, ale jenom v oblasti „profanum“. Existují skutečně – a hlasatelé mýtu to horlivě zdůrazňují – ženy, které lehkomyšlně zákona zneužívají. Pokud ale jde o sám zákon, ten je neomylný, ve všech směrech správný, a každý, kdo o tom pochybuje, je tmář (což je totéž, jako kdysi rouhač).

A jak se věci mají ve skutečnosti? Samozřejmě, existují gynekologové, kteří opravdu dělají všechno, aby zachránili počatý lidský život. Ale vyskytují se také signály, které svědčí o opravdu neuvěřitelné tuposti ze strany lékaře. Sám jsem slyšel z úst nejedné ženy, že lékař či lékařka se chystali psát doporučení na přerušení těhotenství, ačkoliv o to nebyli vůbec požádáni: zdálo se jim samozřejmě, že žena, která je například potřetí těhotná, je povinna podrobit se potratu. Bez sociologických výzkumů je těžké hovořit na téma, jak je tento jev rozšířený, ale moje částečná zkušenost mi dovoluje vyslovit podezření, že je až příliš častý. Je nejvyšší čas, aby byla prolomena dohoda o mlčení v té oblasti a aby se pokusy vyzvednout konkrétní problémy etiky gynekologa přestaly chápat jako protistátní čin.

Někteří gynekologové jsou materiálně zainteresováni na tom, aby dělali umělé potraty. Stávají se dokonce případy nepochybného gangsterství: jsou to samozřejmě případy výjimečné, ale stanoví vrcholný bod ve stupnici jiných, méně drastických neoprávněných jednání téhož druhu. Přítel lékař mi vyprávěl, že jednou k němu přišla žena a s pláčem ho prosila o záchránění dítěte, které chce porodit, ale začíná u ní

rakovina rodidel, a to znamená ohrožení pro ni i pro dítě. Vezmeme vzorek, povídá můj známý a nevěří svým očím. Čist'oučké! Nic není vidět. Ten darebák si chtěl prostě vydělat.

To je úplně krajní a výjimečný případ, a právě protože je tak krajní, mobilizuje k uválení některých méně krajních – ale, jak se mi zdá – běžných jevů. Je už konečně třeba zeptat se veřejně na to, jakou část lékařských příjmů tvoří příjmy z prolévání lidské krve. A také se zeptat, zda se nedá nic dělat pro ozdravení situace, kdy nejen lékař je materiálně zainteresován na tom, aby pomohl ženě zmařit její už existující mateřství. A prosím: ještě žijí kompetentní svědkové, kteří tvrdí, že před čtvrtstoletím většina gynekologů hájila stanovisko absolutní úcty k lidskému životu a uváděla více či méně rozhodné námitky proti zákonu. Mnoho gynekologů, kteří nechtěli přiložit ruku k ničení počatého lidského života, bylo tehdy zbaveno možnosti vykonávat praxi.

Dnes se většina gynekologů důrazně označuje za odpůrce přerušování těhotenství, ale ve smyslu především verbálním. Vyplývá to do značné míry z toho, že na našich lékařských fakultách se lékař, který je rozhodně proti umělým potratům, prakticky nemůže specializovat v gynekologii. Copak není třeba, aby se v tom směru něco změnilo? Přece dokonce s liberálního hlediska větší přítomnost gynekologů, kteří jsou proti odebrání plodu, by byla v tomto prostředí nepochybně obohacujícím činitelem.

Gynekologové, kteří dělají umělé potraty, řeší s tím spojené morální problémy různým způsobem. Jenom někteří je, zdá se v celku vůbec nemají, a o těch veřejnost nejvíce ví a mluví (ať už oprávněně nebo neoprávněně) o kolosálním bohatství získaném proléváním lidské krve. Jsou gynekologové, kteří si svědomí uklidňují tím, že například neprovádějí potraty mimo nemocnici anebo se snaží čas od času zachránit nějaké dítě, které je rodiči odsouzeno k smrti. Jednou jsem dostal dopis od úplně neznámého lékaře a on se v něm přede mnou ospravedlňuje, že on je pouze katem, který vykonává rozsudky vynesené rodiči. Ten člověk v sobě musí nosit velikou tíhu, když se rozhodl napsat takový dopis neznámému knězi.

Ten gynekolog mi v tom dopise psal, že musí odstraňovat nenarozené děti (tak to doslova napsal), protože u nich ve městě jsou jenom tři, kteří k tomu mají kvalifikaci, a kdyby se jednou nebo dvakrát pokoušel jeden nebo druhý vymluvit, kolegové by jej okamžitě přivolali k pořádku: Co, ty bys chtěl být svatý prostřednictvím našich rukou? Navíc se omluvil, že on je jenom katem, který nemá povinnost se ptát, je-li rozsudek smrti spravedlivý. Odpověděl jsem mu a použil jsem jeho vlastní terminologie. Může být spravedlivý rozsudek smrti pro nenarozené dítě?

Chtěl bych zdůraznit celkem málo známou skutečnost, že značná část gynekologů i pomocného personálu slyší – nazvěme věc pravým jménem – „křik svědomí“, který je následkem platnosti tohoto zákona. A nikdo nemá právo říct: Ať si najdou jinou práci! Krátce řečeno, pro pracovníky gynekologie a porodnictví existuje palčivá potřeba zákonného zajištění práva odmítnout takové činnosti, které jsou v rozporu s jejich svědomím. V tomto ohledu jsou velice poučné italské zkušenosti a v nejednom bychom se o ně mohli opřít.

Copak je zákon dogmatem?

Snažím se najít důvod, proč se o výše uvedených věcech tak málo mluví. A docházím k závěru, že zdrojem tohoto mlčení je jiné mlčení, které je podstatnější. Více méně zřídka je u nás kladena *základní otázka* celého problému: Je možno zničit v zárodku lidský život? Ovšem, publicisté vyzdvihují řadu problémů, týkajících se našeho vztahu k počátku lidského života, ale to jsou problémy druhotné, které mohou být správně rozřešeny teprve ve světle té základní otázky.

Tady je třeba abychom si konečně uvědomili — a nechápali tu tezi jako nebezpečnou pro zřízení — že zákon, který dovoluje odstraňování plodu, není dogmatem. Sám fakt existence zákona nepřesvědčuje ještě o jeho správnosti, ani neznamená, že není dovoleno pomýšlet na jeho změnu. V dějinách se vyskytly dokonce nenormální zákony a těmi ne nejlepšími zákony se to jen hemžilo, a může se to stát i dnes. Otázku o mravnosti zákona není dovoleno opomíjet zvláště tehdy, kdy značný počet lidí soudí, že dané zákony vyjadřují elementární normu morálky. A tak je tomu vlastně v případě zákona o přerušení těhotenství.

Obránci umělých potratů používají dva typické *úniky*, aby se zásadním způsobem vyhnuli položení otázky o mravnosti zákona, dovolujícího odstranění plodu. Za prvé přijímají – ovšem nepravdivý předpoklad, že námitky vůči zabíjení lidského plodu vycházejí jedinečně z náboženských pohnutek a nemohou mít tedy vliv na pokrokové laické zákonodárství. Za druhé, snaží se základní morální otázku přehlušit množstvím morálních problémů, které jsou někdy velmi dramatické, ale vůči té základní otázce druhotné. Zdůrazňují, že některé z těch problémů jsou velmi dramatické a odpůrci potratů zle slouží věci, jestliže je bagatelizují, ale není možné je chtít řešit s opomenutím té základní otázky. Copak je zabíjení lidského plodu věc mravně dovolená?

To je tedy pravda, která nevyžaduje žádné odůvodnění, pravda, kterou každý z nás nosí ve svém svědomí, (i když ji každý může v sobě přehlušit) – že nevinnou lidskou bytost není dovoleno nikdy zabít. A není pochyb o tom, že plod člověka je lidská bytost, to znamená jedinec druhu „homo sapiens“, který se liší od organismu matky a je v určité časové etapě svého života. Odpověď na to, je-li lidský plod jedincem druhu „homo sapiens“, nepodléhá náboženským ani filozofickým hlediskům, ale diktuje ji povaha věci.

V rozhovorech na téma možnosti změny zákona je možné setkat se s dvěma krajními názory. Jedni bagatelizují právní problematiku a říkají: Zákon přece nikoho nenutí k tomu, aby ho používal. Jiní zase vidí ve zrušení zákona jediný možný způsob uzdravení společnosti z prohlubující se demoralizace v oblasti vztahu k počatému lidskému životu. První nedoceňují dopad zákona na mentalitu společnosti. Druzí přeceňují význam zákona. Zapomínají na to, že změnu zákona v požadovaném směru musí doprovázet *změna mentality* a takový rozvoj společenské solidarity, který umožní skutečné zachování nového zákona.

Chtěl bych zdůraznit svůj celkový vztah k zákonu o přerušení těhotenství. Každé omezení tohoto zákona, které by zachránilo život přinejmenším některým nevinným lidským bytostem, bych přijal samozřejmě s radostí, ale bez entuziasmu. Podobně, jako ve státě, kde policie mučí vězně (a je možno si představit takový stát), s radostí

ale bez nadšení bych přijal všechna omezení v používaném mučení. Jsem totiž nejen pro omezení mučení, ale pro jeho celkové odstranění. Podobně jsem nejenom pro omezení zabíjení nevinných lidských bytostí, ale zásadně pro odstranění tohoto postupu. Přesto tvrdím, že hlasité domáhání se změny zákona při současném zanedbávání práce na změně mentality a rozvoj společenské pomoci na ochranu ohroženého mateřství má v sobě cosi z gesta Piláta, deklamujícího svou hnusnou „nevinnost“.

Co dělat?

Nedávno jsem v článku jedné známé publikace narazil na starý Boyův argument, že nikdo nemá právo nutit ženu, která opravdu nechce mít dítě, aby je přivedla na svět. Leží přede mnou žádost o přerušení těhotenství, zaměřená proti dítěti, které žije. Prostě žije. A je velmi chtěné a milované. Protože se našli lidé, kteří pomodli matce překonat krizi, způsobenou její těžkou rodinnou a materiální situací – a přijmout dítě.

Mateřství není jen věcí jednotlivé ženy, ale je to také záležitost společenská. Vztah ženy k jejímu mateřství záleží do velké míry na tom, jak se k němu staví jiní lidé, jestli přejdou lhostejně kolem jejích starostí, které jsou někdy příliš těžké na jedna ramena, nebo jestli podají pomocnou ruku (někdy stačí projev obvyklého zájmu a přízně). Jestliže žena nechce dítě, které čeká, je to právě proto, že jí přináší starosti, které se zdají přesahovat její síly. Lidská přízeň, projevená takové ženě, která pocítuje nedostatek solidarity, přijetí dítěte jinými, to může změnit vztah ženy k nechtěnému mateřství.

Vím to také z vlastní zkušenosti, protože spolupracuji s lidmi, kteří se snaží pomáhat ženám, které uvažují o zabití vlastního plodu, a nejednou s takovými ženami a děvčaty hovořím. Co bylo pro mne nejvíc neočekávané v těch kontaktech, byla veliká snadnost, s jakou většina těch žen – když vidí perspektivu pomoci – se rozhoduje dítě porodit. Soudím, že bezohledná, nevyvratitelná agrese vůči už započatému mateřství je zjevem velice řídkým – a spíše chorobným.

Co naproti tomu navrhuje ženě, která nechce už počaté dítě, Boy a lidé jeho mentality? Žena je přece může zabít, a tak i ona i společnost mohou za tuto cenu pustit tu záležitost z hlavy. Nikdo nikomu nemusí věnovat zájem a pozornost, nikdo není nikomu zavázán vděčností – jedině ... zákonu. Aby se vzbudilo zdání oprávněnosti takového řešení, uroní se ještě pár krokodýlích slz nad osudem nechtěných dětí a můžeme diskrétně použít satisfakce, že jsme ušetřili lidskou bytost nešťastného osudu nechtěného dítěte.

Jistě nebývalá odvaha *v rozhodování o tom, který lidský život má smysl a který ho nemá!* A bezbřehý pesimismus – krytý humanistickými frázemi – v docenění lidských schopností prokazovat si pomoc a přízeň. A také bezstarostná – uvažme, že tu jde přece o osud lidských bytostí – neznalost lidské psychologie. Lidé Boyovy mentality jako by nevěděli nic o tom, že devět měsíců je dostatečně dlouhá doba pro to, aby bylo možné pomoci ženě přijmout mateřství. Konečně, odkud to také mají vědět, když daný stav je pro ně něco determinovaného, něco, nad čím je možné plakat, ale co není možné změnit?

Nedávno mě někdo upozornil na to, že vztah k nenarozenému dítěti je částí našeho *celkového vztahu k dítěti*. V našem podvědomí straší zásada římského práva, že dítě je majetkem rodičů. To se fatálně odráží ve výchově dětí, když mnoho rodičů považuje za samozřejmé, že děti mají realizovat jejich aspirace, poskytovat jim rodičovské uspokojení atd. V době těhotenství se rodiče cítí povoláni rozhodovat o tom, zda ten nový majetek přijmout nebo nepřijmout (zvláště když to přišlo nečekaně); patří totiž k povaze majetku, že je ho možné přijmout, ale také odmítnout. A aby se tedy změnil náš vztah k počatému životu, jsme povinni změnit náš vztah k dítěti. Jsme povinni prakticky do našeho každodenního vztahu k dítěti vkládat pravdu, že každé dítě má svůj vlastní životní osud, a to úplně rovnoprávný s osudem svých rodičů. Jak o tom hovoří křesťanská víra: dítě náleží nejen rodičům, ale především Bohu.

V článku jsem se pokoušel dát více odpovědi na otázku: Co dělat? Ale jedna odpověď se nabízí především. Je nejvyšší čas, aby se začalo o tom závažném tématu skutečně přemýšlet. Vždyť je kolem té záležitosti až příliš nepravdivého a nedomyšleného. A takové myšlení může budovat a napravovat jedině skutečnost zdánlivou, fakticky je to myšlení uspávající a destruktivní. A problém je příliš velký, než bychom si mohli dovolit luxus nemyslet.

Tygodnik powszechny 1981